

Ганна Кондратенко

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В КОНТЕКСТІ КОМПЕТЕНТІСНО ЗОРІЄНТОВАНОЇ ОСВІТИ

У статті розглядається проблема та специфіка формування професійно-особистісних цінностей майбутнього вчителя музичного мистецтва в аспекті компетентнісного підходу. Аналізуються професійно-особистісні цінності, які визначають майбутню професійну діяльність і проявляються в умовах освітнього середовища. Визначаються особливості інтеграції професійних та особистісних цінностей майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Ключові слова: цінності, професійно-особистісні цінності, вчитель музичного мистецтва, компетентнісний підхід.

В статье рассматривается проблема и специфика формирования профессионально-личностных ценностей будущего учителя музыкального искусства в аспекте компетентностного подхода. Анализируются профессионально-личностные ценности, которые определяют будущую профессиональную деятельность и проявляются в условиях образовательной среды. Определяются особенности интеграции профессиональных и личностных ценностей будущего учителя музыкального искусства.

Ключевые слова: ценности, профессионально-личностные ценности, учитель музыкального искусства, компетентностный подход.

The article deals with the problem and specifics' formation of professional and personal values of future teachers' musical art in the aspect of competence-based approach. The specificity of the professional-personal values, which determine the future professional work and manifest in the educational environment. Defines the features of integration's professional and personal values of future teachers' musical art.

Key words. Values, professional and personal values, future teacher's musical art, competence-based approach.

На сучасному етапі модернізації системи мистецької освіти в Україні проблема якості підготовки майбутніх фахівців посідає одне із провідних місць, де важливим завданням є набуття загальних і спеціальних компетентностей. У свою чергу це потребує оновлення мистецьких концепцій та парадигм у галузі музично-педагогічної освіти майбутніх учителів музичного мистецтва. Особливого значення набуває аксіологічна складова компетентісно зорієнтованої освіти майбутнього вчителя-музиканта, яка включає формування цінностей, що виступають загальним напрямом його професійної діяльності.

Ефективність роботи, успішна кар'єра сучасного вчителя музичного мистецтва залежить від розвитку його професійно-особистісних цінностей в процесі вирішального етапу набуття освіти. Саме в цей час майбутні фахівці набувають знання, уміння, навички, цінності, якості, компетентності, які, інтегруючись, демонструють готовність фахівця до професійної діяльності. Саме фахова підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва має стати цілісною та комплексною структурою, яка спрямована на формування професійно-особистісних цінностей.

Аналіз основних досліджень і публікацій дає змогу стверджувати, що проблема цінностей є міждисциплінарною і широко представлена у сучасній вітчизняній і зарубіжній науці. Так, цінності розглядаються як ідеал або певний еталон оцінки для людини (Арістотель, Б. Братусь, М. Заброцький, Е. Кант, Т. Парсонс, З. Равкін, В. Тугаринов); як утворення, що задовольняє потреби та приносить користь (А. Здравомислов, В. Сластьонін, Ф. Файзулін); як спрямованість на поведінку (М. Вебер, М. Каган, У. Томас). Визначенню змісту та типів цінностей присвячено наукові праці Б. Ананьєва, Л. Божович, І. Ісаєва, О. Леонтєва, А. Маслоу, М. Рокича, В. Сільвачова, В. Сластьоніна, Е. Фрома, Ш. Шварца та ін.).

Проблему духовних цінностей вивчали Л. Виготський, Й. Кевішас, Г. Майборода, О. Олексюк, С. Рубінштейн та ін.). Дослідженню освітніх цінностей особистості присвячені праці І. Беха, І. Зязюна, В. Лугового, В. Огнев'юка, Ю. Пелеха, О. Савченко, С. Сисоєвої, Л. Хоружої та ін. Ціннісну сферу вчителя музики вивчали К. Кабриль, Л. Легейда, Н. Свещинська, Т. Фурсенко, А. Щербакова та ін.

Питання компетентнісного підходу в галузі підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва висвітлено у дослідженнях А. Болгарського, Л. Масол, О. Олексюк, Г. Падалки, Т. Пляченко, А. Растригіної, О. Ростовського, О. Щолокової та ін. Разом з тим, проблема формування цінностей крізь призму компетентнісного підходу досліджується фрагментарно, аспект формування професійно-особистісних цінностей майбутнього вчителя музики ще не був предметом спеціального дослідження, хоча в різних галузях наук накопичений значний досвід у розробці ключового поняття «цінності» та дослідження універсальних загальнолюдських цінностей.

Метою статті є висвітлення специфіки формування професійно-особистісних цінностей майбутніх учителів музичного мистецтва в контексті компетентнісно зорієнтованої освіти.

Освітня політика сучасних університетів визначається у контексті компетентнісного підходу та у взаємозв'язку з аксіологічною складовою. У «Законі про вищу освіту» визначається компетентність як «динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти» [3].

Специфіка та стратегічні завдання формування і розвитку європейського освітнього простору, визначені у пакеті документів (Бельгійському комюніке конференції європейських міністрів, відповідальних за вищу освіту, країн Болонського процесу від 28–29 квітня 2009 року, Комюніке всесвітньої конференції з вищої освіти (2009), Бухарестському комюніке (2012) та ін.), які дають можливість виокремити в них визначення цінностей європейської системи освіти та значення створення відповідного середовища, «що надихає до роботи та навчання, сприяє навчанню, орієнтованому на студента, як способу розширення можливостей студентів усіх форм навчання, забезпечуючи найкраще рішення для сталих та гнучких траєкторій навчання» [2].

Нові освітні програми підготовки фахівців також визначають необхідність формування громадянських та моральних цінностей, таких як демократія, свобода й відповідальність, толерантність, любов до рідної культури, традицій тощо. Сучасні вимоги до морально-психологічної та професійної підготовки фахівця, передбачають формування соціально-особистісних компетенцій майбутнього вчителя музичного мистецтва, в зміст яких входить дотримання етичних норм поведінки в педагогічному колективі та музично-творчій діяльності, розуміння функції вчителя музичного мистецтва як носія аксіологічних основ музики.

В. Луговий наголошує, що «цінності є мотивуючими компетентностями», а «ціннісні орієнтації становлять невід'ємну частину професійно значимих компетентностей» [6]. До того ж, науковець доводить, що серед стандартів навчання і критеріїв добору викладачів мають бути ціннісні компетентності, як одна з умов ефективної викладацької діяльності.

В. Андрущенко визначає важливість чинників, під дією яких формується вчитель: система цінностей, доторкуючись до яких, майбутній учитель формує свій власний духовний світ, ціннісні орієнтації та світогляд і наголошує на значенні мистецько-культурологічної освіти, яка плекає духовність, особистість, глибину поглядів, чуттєвого ставлення до світу і до людини [1, с. 34].

Як зазначає О. Олексюк, «реалізація компетентнісного підходу у вищій мистецькій освіті зумовлюється радикальними змінами, що відбуваються в сферах виробництва і в професійних структурах» [7, с. 494]. Визначаючи духовність як стрижень особистості, науковець наголошує на формуванні одвічних фундаментальних цінностей, накреслює ціннісні пріоритети модернізації музичної освіти в Україні в контексті особистісно орієнтованої парадигми.

У контексті досліджуваної проблеми інтерес становить концепція К. Кабриль, яка визначає ціннісну компетентність як «коло питань, у яких людина добре поінформована, володіє знаннями і цінностями, що дозволять висловлювати професійно грамотні судження, оцінки, здатність бачити й розуміти навколишній світ, орієнтуватися в ньому, уміння вибирати цільові й смислові установки для своїх дій і вчинків, ухвалювати

рішення» [5, с. 68].

Зазначимо, що ціннісний компонент професійної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва виражається у ступені усвідомлення особистої та суспільної значимості власної професійної діяльності. Ціннісна компетентність передбачає формування ціннісного ставлення до музичного мистецтва, визначення духовних і культурних цінностей і традицій людства та українського народу; формування ціннісних орієнтирів у професійній музично-педагогічній діяльності. Здатність сформувати особисту систему цінностей на основі привласнення професійних (музично-педагогічних) цінностей та цінностей музичного мистецтва є аксіологічною складовою компетентнісного підходу.

Будучи інтегрованим формуванням, цінності досліджуються філософією, соціологією, психологією, педагогікою крізь призму визначення траєкторії подальшої поведінки особистості, її саморозвитку і самореалізації. Екстраполяція категорії «цінність» у педагогічну аксіологію, дозволяє розглядати зміст і процес набуття освіти та його вплив на духовний розвиток особистості. Формування цінностей як система вибору пріоритетів власного, професійного, суспільного, духовного чи матеріального порядку відрізняється у кожної особистості та визначає у подальшому її життєву позицію, професійний імідж.

Ми розглядаємо професійно-особистісні цінності майбутнього вчителя музичного мистецтва як інтегровану форму свідомості, яка визначає майбутню професійну діяльність та проявляється в умовах освітнього середовища. Процес формування професійно-особистісних цінностей є трансформацією професійних музично-педагогічних цінностей в професійно-особистісні, що надає їм як соціальний, так і особистісний характер, в особистісні установки педагога-музиканта, які впливають на особистісне зростання і професійне становлення, міжособистісну взаємодію. Особисте привласнення цінностей професії виражається у їх дотриманні, вірі в їх значущість, розуміння впливу їх на власний розвиток.

Професійно-особистісні цінності вчителя музичного мистецтва є синтетичним утворенням, в якому інтегруються професійно-педагогічні, професійно-музичні та особистісні аспекти. Якщо інші професійні цінності формуються в межах однієї професії, то цінності вчителя музиканта – в межах двох професійних галузей – суто педагогічної діяльності та музики. У цьому полягають ті ціннісні орієнтації, які формуються у вчителя музичного мистецтва. Разом з тим, загально-професійні та особистісні цінності, об'єднані кожною людиною, утворюють аксіологічне ядро, яке індивідуально відрізняється у кожного в межах загально сформованого еталону. Важливим є етап інтеграції професійних та особистісних цінностей, який здійснюється в освітньому середовищі вищого навчального закладу.

Серед «універсальних» професійно-особистісних цінностей доречно виокремити людиноцентризм (дитиноцентризм, студентоцентризм), професіоналізм, духовність, відповідальність (особисту відповідальність за виконання професійних функцій), довіру, комунікативність, творчу

активність, саморозвиток, емпатію та ін. У нашому дослідженні важливою є інтеграція цінностей професії вчителя музичного мистецтва з цільовою та мотиваційною складовою особистості. Поєднання одних і тих же цінностей різними особистостями створює індивідуалізовану, суб'єктивну систему цінностей крізь призму професії. Вони включають в себе широкий спектр духовних цінностей, сприяють засвоєнню професійної діяльності та виявленню себе в ній, моделюють зміст і стиль життя. Важливість тієї чи іншої цінності для особистості впливає на ступінь її впливу на людину, визначає орієнтири професійної діяльності та особистої поведінки.

Формування професійно-особистісних цінностей ми розглядаємо як педагогічно-організований процес, що передбачає створення відповідних системи та педагогічних умов, а також потребує самовпливу особистості для переходу з суто внутрішнього стану у зовнішній. Основними чинниками формування професійно-особистісних цінностей є компетентісно зорієнтоване музичне (музично-педагогічне) освітнє середовище, зміст і організація навчального процесу, спрямованого на актуалізацію особистісно-професійних цінностей, інтеграцію дисциплін, навчальної та позанавчальної діяльності.

У зміст формування професійно-особистісних цінностей має входити опанування наступними аксіологічними компетентностями: уміння аналізувати та узагальнювати творчість композиторів, митців, педагогів-музикантів, спираючись на усталену та власну систему цінностей на основі поєднання професійної та особистісної складової; здатність визначати художню цінність та педагогічну доцільність музичних творів; уміння створювати творчу інтерпретацію музичних творів, відображаючи закладений у них ціннісний смисл; уміння підібрати музичний матеріал, створювати сценарій і здійснювати режисерську постановку музично-театралізованого заходу (мистецького проекту) для дітей з метою розкриття ціннісного значення музичної мистецтва, духовних цінностей засобами музики. Набуття цих компетентностей майбутніми вчителями музичного мистецтва також має сприяти збереженню і збагаченню культурних і мистецьких цінностей, що є важливою складовою формування духовності.

Вирішенню накреслених завдань сприятиме розробка і впровадження організаційно-методичної системи формування професійно-особистісних цінностей та корпоративних цінностей вишу.

На формування професійно-особистісних цінностей, вищий навчальний заклад, його освітнє середовище здійснює вплив через цикл професійно-орієнтованих дисциплін, які складають фундаментальне ціннісне ядро, навчальний матеріал, який відображає сучасні музичні цінності й цінності музиканта-педагога. Аксіологічна складова має бути закладена у зміст робочих програм всіх професійно-орієнтованих дисциплін, враховуючи специфіку музично-педагогічної діяльності. Ціннісну основу має нести кожне навчальне заняття, його музичний репертуар, завдання, технології. Зауважимо, що блоки професійно-особистісних цінностей

формуються різними дисциплінами і між ними має бути певний взаємозв'язок.

Формування професійно-особистісних цінностей має здійснюватися як на групових, так і на індивідуальних заняттях з музичних дисциплін. Але швидкість цього процесу є диференційованою у часі і за змістом. Важливо досягнути власних думок, дискусій щодо ціннісних установок і вчинків, траєкторії поведінки.

Поетапність цього процесу передбачає: систематичне формування уявлень про сутність і важливість роботи музиканта-педагога, роль його у формуванні духовної (музичної) культури дітей, що у майбутньому має скласти основу свідомого ставлення до професії; розвиток ціннісних думок щодо професії вчителя музичного мистецтва, рефлексії та оцінки цінності власної діяльності; застосування набутих знань у подальшій професійній творчій діяльності, спрямованої на самореалізацію.

Щоб сформувавши необхідні цінності, треба під час занять з музичних дисциплін навчитися усвідомлювати процес пошуку композитором сенсу життя, виявити, закладені автором емоційно-ціннісні переживання та зміст, дізнатися про духовні цінності в контексті епохи і культури тощо. Формулювання особистого оцінного ставлення до твору, його аналіз, усвідомлення власного світосприйняття має бути організовано педагогом, який інтерпретуючи ідею композитора, має продемонструвати студентам донесення цінностей засобами музичного мистецтва.

Важливим є аксіологічна домінанта у різних формах позанавчальної діяльності, її тематика, репертуарна політика, якість і цільова аудиторія.

В сучасних університетах система виховної позанавчальної роботи потребує модернізації засобами актуалізації професійно-особистісних цінностей. Це вимагає доповнення розважальних та урочистих заходів заходами ціннісного спрямування. Так, важливим є участь майбутніх вчителів музичного мистецтва у виконавській діяльності, у перегляді та аналізі «живих» концертів різних жанрів і стилів. Набуває популярність підготовка синтезованих мистецьких проєктів ціннісного тематичного спрямування, де поєднання видів мистецтв дозволяє здійснити аксіологічне спрямування розвитку особистості педагога-музиканта.

В час популяризації дистанційної освіти, інформаційних технологій, з'являється багато можливостей для аналізу інтернет-ресурсів відповідно до різних видів мистецтва. Разом з наданням більших можливостей в аспекті ознайомлення з музичними творами у різноманітному виконанні, сучасні інформаційні технології, заглиблюючи людину у віртуальний простір, дещо віддаляють її від справжнього «живого» мистецтва, замінюючи, в кращому випадку, на абстрактні копії. Це дещо нівелює загальнолюдські цінності та цінності музичного мистецтва через буденність спілкування з ним та зменшення емоційного впливу твору. Прагматизм, формалізм у спілкуванні з мистецтвом, заміна свідомого сприймання творів на «емоційний звуковий фон» знижує ціннісний вплив музики на особистість, вплив особистості виконавця на особистість слухача.

Таким чином, сучасна професійна підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва в контексті формування професійно-особистісних цінностей та компетентнісно зорієнтованої освіти потребує відповідного змісту і визначеної системи.

Актуалізація аксіологічного потенціалу знання та взаємозв'язок із мистецькими цінностями та особистим досвідом має відбуватися у єдності системи університетської корпорації й аксіологічного спрямування музичного мистецтва. Саме педагоги, передаючи студентам усі необхідні знання, вміння та навички, прищеплюють та формують ціннісні орієнтації, необхідні для подальшого професійного зростання. Тому навчальний заклад, його освітнє середовище повинні стати тим простором, де відбуватиметься партнерська взаємодія викладача й студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. П. Любити дитину – плекати духовність / В. П. Андрущенко // Сучасні стратегії університетської освіти: якісний вимір : матер. Міжнар. наук. – практ. конф. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. – С. 27–35.
2. Будапештсько-Віденська Декларація про створення Європейського простору вищої освіти. [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://www.edupolicy.org.ua/files/Budapest-Vienna_Declaration\(2010\).pdf](http://www.edupolicy.org.ua/files/Budapest-Vienna_Declaration(2010).pdf)
3. Закон України «Про вищу освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37–38, ст. 2004). [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
4. Исаев И. Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя: учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед. / И. Ф. Исаев. – М. : Академия, 2002. – 208 с.
5. Кабриль К. В. Формування ціннісних компетентностей майбутнього вчителя музики у процесі диригентсько-хорової підготовки : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / К. В. Кабриль; НАПН України, Ін-т вищої освіти. – К., 2013. – 20 с.
6. Луговий В. І. Формування ціннісної компетентності науково-педагогічних працівників – важлива умова їх успішної діяльності в сучасній вищій школі // Проблеми освіти : наук. зб. // Ін-т іннов. технологій змісту освіти МОН України. – К., 2010. – Вип. 63, Ч. 1. – С. 3–9.
7. Олексюк О. М. Компетентнісно орієнтований освітній простір як основа модернізації вищої мистецької освіти / О. М. Олексюк // Сучасні стратегії університетської освіти: якісний вимір : матер. Міжнар. наук. – практ. конф. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. – С. 494–501.
8. Пащенко К. А. Профессионально-личностная технология формирования корпоративных ценностей специалиста по связям с общественностью: Автореф. дис. канд. пед. наук. Воронеж : ВГТУ, 2006. – 22 с.